

ПРОФЕСІОГРАМА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкриваються компоненти новоствореної професіограми класного керівника початкової школи.

Становлення незалежної української держави, перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, утвердження нових національних і громадянських цінностей зумовлюють і нові вимоги до рівня кваліфікації і соціальної відповідальності класних керівників загальноосвітньої школи. Однак про цю галузь своєї діяльності молодий вчитель, як свідчить опитування, має нечітке уявлення. Він вважає, що тут достатньо однієї любові до дітей, і думає, що головне – приділяти їм якнайбільше часу, залучати до різноманітних цікавих заходів. Але успіх діяльності класного керівника визначається рівнем його професійної майстерності: особистими якостями, знанням основних напрямів виховання, володінням технікою і технологією конструювання методичної системи виховних впливів. Тому потребує вдосконалення система підготовки майбутніх учителів до класного керівництва. Особливо це стосується підготовки класних керівників початкової школи, авторитет яких є найбільшим серед учнів загальноосвітньої школи.

Успішне вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до класного керівництва забезпечується сумісними зусиллями як викладачів, так і самих студентів, оскільки останні виступають не тільки в якості об'єкта навчання і виховання, але й в ролі суб'єкта, здатного до самоосвіти, самовиховання і саморозвитку. При цьому важливою педагогічною умовою організації роботи з підготовки до класного керівництва є наявність професіограми класного керівника сучасної початкової школи.

Згідно з філософським словником А.А. Грицанова, професіограма – це науковий опис виду праці та необхідних професійних якостей, що може використовуватись у профорієнтації, підборі кадрів і т.ін. [1: 995]. Професіограма класного керівника, на думку О.А. Дубасенюк та О.В. Ілліної, повинна включати в себе свого роду паспорт спеціаліста, його кваліфікаційну характеристику, тобто визначити об'єм і науково обгрунтоване співвідношення громадсько-політичних знань, а також програму педагогічних і методичних умінь і навичок, необхідних класному керівникові [2: 312]. Втім Г.Д. Мітін, досліджуючи особливості підготовки студентів до виховної роботи молодших школярів, відзначав, що професіограма вихователя початкових класів відрізняється від професіограми вихователя середніх і старших класів, оскільки сприймання молодшими школярами виховного матеріалу починається на емоційному рівні і вихователі початкових класів більш ніж інші повинні вміти створювати в процесі виховання позитивне емоційне ставлення до явищ життя, в емоційній формі донести дітям поняття дружби, любові тощо, вміти на цій основі сформувати правильні переконання і відповідну поведінку [3: 49].

Вивчення педагогічної літератури, державних документів та врахування специфіки діяльності класного керівника молодших школярів дало можливість розробити професіограму класного керівника початкової школи. Під такою професіограмою ми розуміємо ідеальну модель діяльності класного керівника, яка розкриває основні вимоги до якостей і властивостей особистості вихователя, професійні знання і уміння, які необхідні для виконання загальних і специфічних функцій класного керівника початкової школи (рис.1).

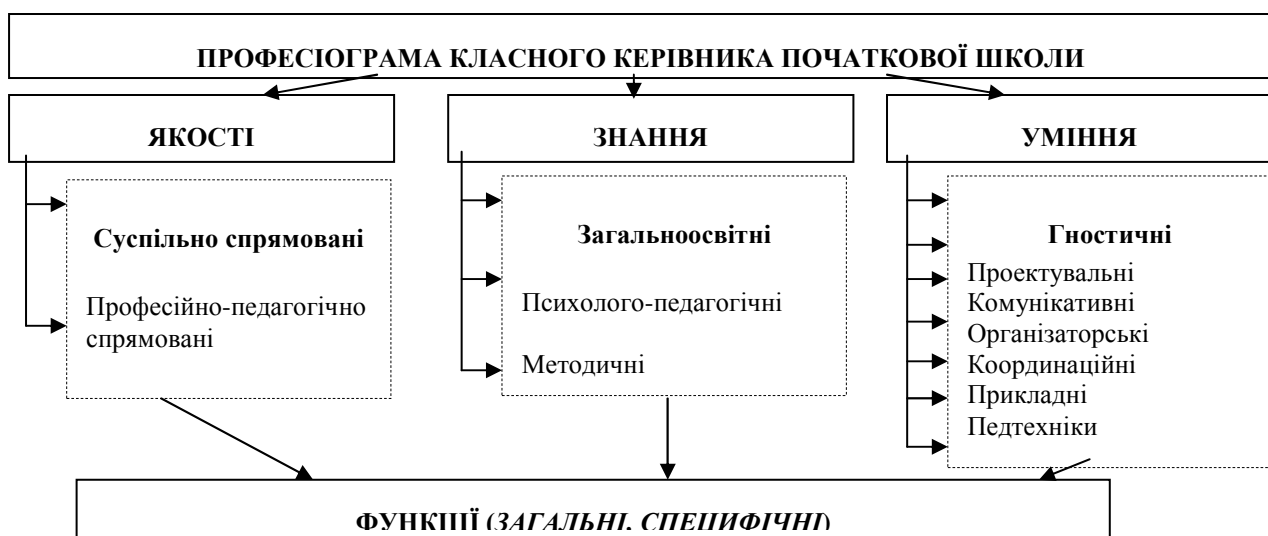

Рис.1. Схема професіограми класного керівника початкових класів.

Зупинимося детальніше на компонентах створеної професіограми.

На основі вивчення сучасної педагогічної літератури (Н.П. Волкова, О.А. Дубасенюк, М.І. Рожков, М.М. Фіцула, І.Ф. Харламов), ми виділили вісім функцій класного керівника: діагностичну, організаторську, виховну, координаційну, стимулюючу, контролюючу, корекційну і соціальну.

Діагностична функція. Передбачає вивчення класним керівником учнів свого класу. Знання особливостей дітей, їхніх інтересів, нахилів, потреб, рівня вихованості, мотивів поведінки та інших якостей дає змогу класному керівнику скласти цілеспрямований і дієвий план виховної роботи, організувати результативний щоденний виховний вплив на учнівський колектив загалом і на кожного учня зокрема [4: 398].

Організаторська функція. Полягає в умінні залучати колектив класу до різних видів виховної діяльності: пізнавальної, що забезпечує уявлення учнів про навколишню дійсність; суспільно корисної, спрямованої на загальну користь і благо; ціннісно-орієнтаційної, яка розкриває учням духовні та матеріальні соціально значущі цінності й орієнтує на них їх поведінку; художньо-творчої, що дає учням можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; вільного спілкування, організації дозвілля учнів, що взаємозбагачує їх [4: 398].

Виховна функція. Вона є найскладнішою в діяльності класного керівника. План виховної роботи в класі визначає зміст, форми і методи виховної діяльності. Класний керівник складає його з урахуванням загального змісту й методики виховання учнів у національній школі. Передусім виховна діяльність класного керівника передбачає підготовку і проведення запланованих виховних заходів, які є дієвим засобом формування в учнів соціально цінних мотивів поведінки, здорових інтересів, духовних потреб, почуттів, позитивних моральних, правових, трудових, естетичних та інших якостей.

Класний керівник повинен продумати, як залучити якомога більше членів дитячого колективу до підготовки і проведення виховного заходу, знайти кожному конкретну справу, бо лише за таких умов це стане справою самих учнів, за яку вони вболіватимуть, до якої ставитимуться з почуттям відповідальності [4: 399].

Координаційна функція. Полягає у спрямуванні класним керівником виховних зусиль усіх педагогів, батьків і представників громадськості на позитивні результати у вихованні учнів.

Стимулююча функція. Полягає у своєчасному виявленні зрушень на краще в розвитку кожного учня класу і відповідному заохоченні його до наступних корисних дій і вчинків [4: 400].

Контролююча функція. Метою цієї функції є забезпечення постійного вдосконалення виховного процесу. Реалізація функції контролю передбачає виявлення з одного боку позитивних результатів, а з іншого – причин недоліків і виникаючих в процесі виховання проблем. Контроль за роботою класного керівника – це не стільки контроль з боку адміністрації школи, скільки самоконтроль [5: 15].

Корекційна функція. На основі аналізу результатів контролю, здійснюється корекція роботи класного керівника як з класом в цілому, так і з конкретною групою учнів або окремим учнем. Корекція – це завжди сумісна діяльність класного керівника і колективу класу в цілому, групи або окремих учнів [5:15].

Соціальна функція. Вивчення вихователем об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на формування та розвиток особистості й виявлення найбільш сприятливих з них, що нейтралізують небажаний вплив; аналіз умов засвоєння дитиною ціннісно-нормативної системи суспільства; вироблення навичок соціальної поведінки [2: 314].

Оскільки всі ці функції зобов'язані виконувати класні керівники і старшої, і середньої, і початкової школи, то ми їх назвали загальними. Однак робота класного керівника початкових класів має і певні особливості, на які вказують в своїх працях С.П. Баранов С.Ф. Збандуто, Г.Д. Мітін, М.В. Савін та ін. Враховуючи їх, ми виділили ряд специфічних функцій класного керівництва початкової школи.

Інтеграційна функція. Вчитель-вихователю молодших школярів відповідає і за навчальний процес, і за всю виховну роботу з учнями одного класу. У зв'язку з тим, що учні початкових класів ще багато чого не вміють робити самостійно, вчителю-вихователю доводиться виступати і в ролі організатора цікавих справ, і в ролі виконавця. Він у процесі різноманітної позакласної діяльності показує приклад працелюбства, уміння прийти на допомогу, ввічливості тощо.

Самоконтролююча функція. Авторитет вчителя-вихователя є найбільшим у початковій школі. Для учнів початкових класів вчитель стає головним наставником, товаришем, другим батьком і матір'ю. Вони не вміють оцінити якості особистості, професійні знання та уміння свого вихователя, проте він завжди для них є тим ідеалом, зразком, поведінку якого вони намагаються копіювати. Дуже важливо, щоб вчитель зберігав і зміцнював свій авторитет серед дітей, використовував його для ефективного впливу на формування особистості кожного школяра. Тому, знаходячись постійно серед учнів, класний керівник весь час повинен контролювати свій настрій, поведінку, мову.

Емоційно-орієнтаційна функція. В.О. Сухомлинський підкреслював, що "характер діяльності молодшого школяра значно більшою мірою визначається його емоціями, ніж іншими компонентами психіки" [6], тому учні початкових класів надзвичайно емоційні, до того ж сприймання важливих загальнолюдських, національних, громадянських цінностей відбувається у них через емоції. Вихователю необхідно дбати про те, щоб виховний вплив на учнів відбувався в емоційній формі, йому необхідно створювати умови для розвитку позитивних емоцій і почуттів.

У педагогіці є аксіома: інтелект відточується інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю. Тому важливим компонентом професіограми класного керівника є особисті якості вихователя. Усі особистісні риси вихователя мають професійну значущість. Проте не можна уявляти собі образ класного керівника як деяку стандартну, незмінну модель. Ніщо людське йому не чуже. Однак молодому педагогові корисно мати орієнтири у вигляді бажаних властивостей характеру для самовиховання.

На необхідності розвитку професійних якостей неодноразово наголошував А.С. Макаренко. Навчання вчителів, на його думку, повинно полягати "передусім в організації характеру педагога, вихованні його поведінки, а потім в організації його спеціальних знань та навичок, без яких жоден вихователю не може бути хорошим вихователем" [7].

Аналіз сучасної педагогічної літератури та державних документів щодо властивостей вчителя-вихователя допоміг нам визначити основні якості і властивості класного керівника сучасної початкової школи. Відповідно до теорії В.М. Галузинського і М.Б. Євтуха, всі якості ми поділили на два блоки, а саме: суспільно спрямовані та професійно-педагогічно спрямовані. Одночасно в межах професійно-педагогічних якостей ми вичленили ще п'ять груп: рефлексійні, організаційні, комунікативні, перцептивно-гностичні, експресивні. Такий підхід, на нашу думку, дає можливість чіткіше бачити і розуміти наявність великої кількості якостей та властивостей (рис.2).

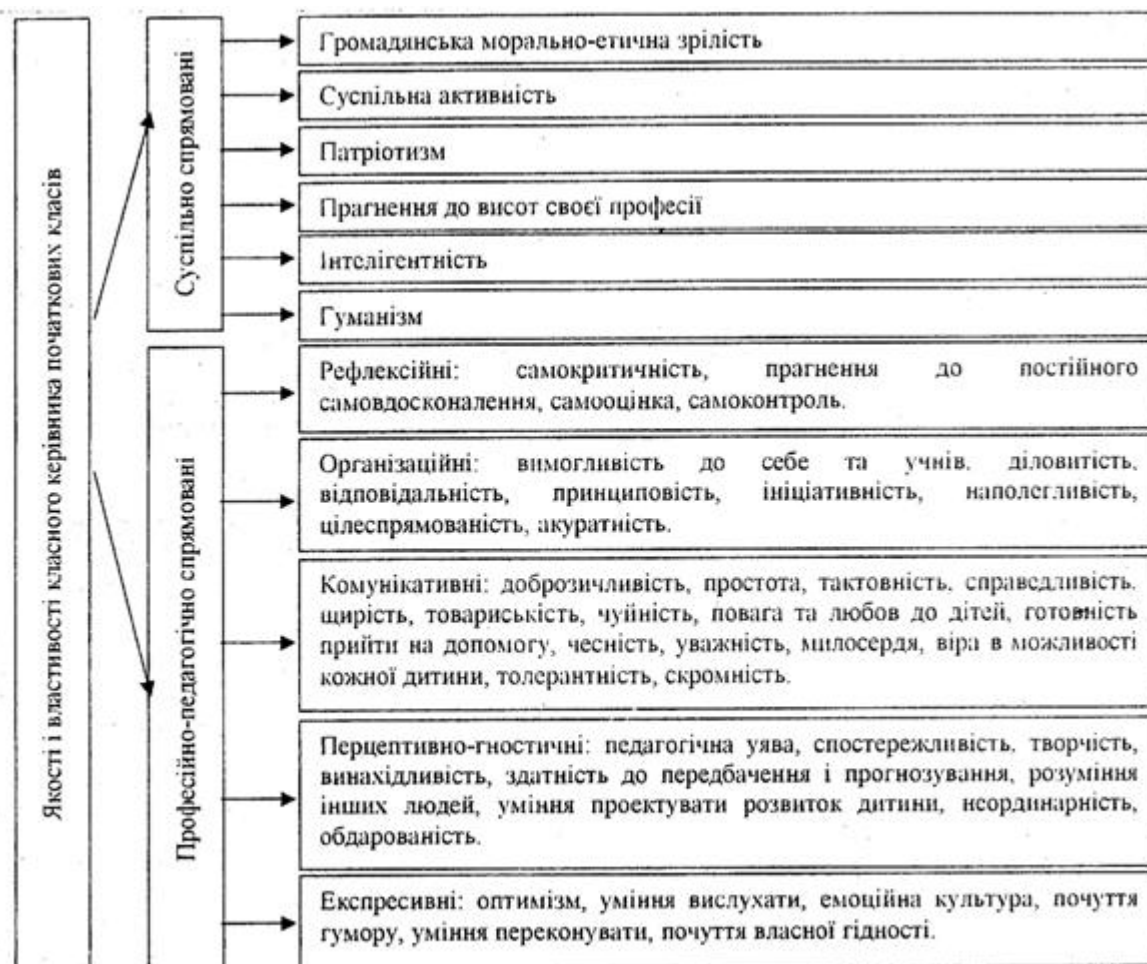

Рис.2. Основні якості і властивості класного керівника початкової школи.

І.Я. Зязюн відмічав, що жодна успішна операція ніколи не є повністю неусвідомленою і стихійною. Засадою ефективного прийому виступають завжди знання [8].

Вивчення науково-педагогічної літератури допомогло нам виділити три блоки знань особливостей виховної роботи класного керівника початкових класів – це психолого-педагогічні, методичні та загальноосвітні знання, як це видно з рис.3.

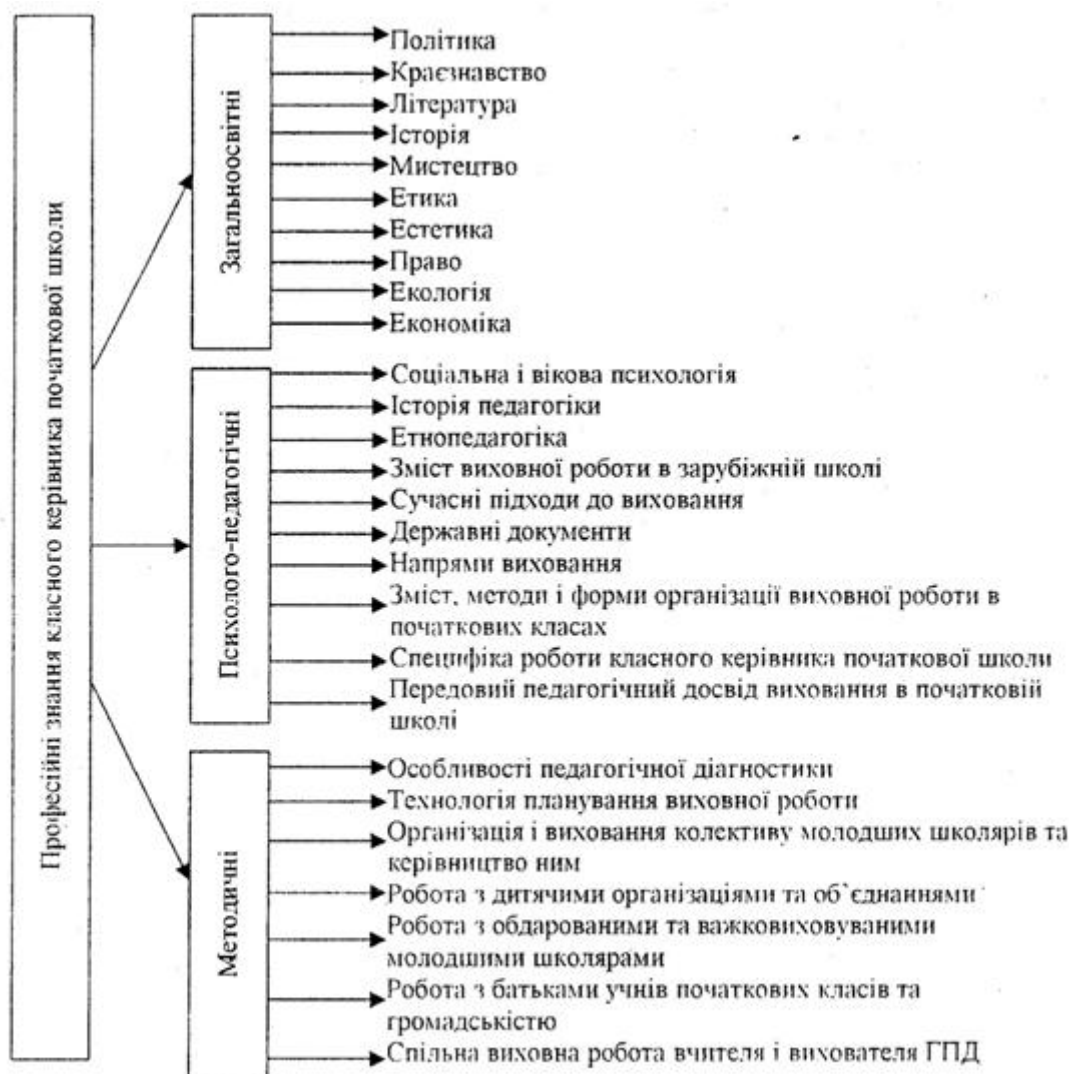

Рис.3. Комплекс професійних знань виховної роботи класного керівника початкової школи.

Оволодіння знаннями не гарантує засвоєння тих чи інших умінь, які є компонентами діяльності. А.С. Макаренко, аналізуючи роботу вихователя, стверджував, що діяльність вихователя – це діяльність організатора, це вміння створювати педагогічні ситуації, які б стимулювали ефективний розвиток школярів. І.А. Зязюн зазначав, що майстерність виховання – це "творче використання на практиці всього арсеналу засобів, прийомів і методів, які впливають із законів виховання, законів організації життя дитячого колективу" [8: 258]. Тому основою майстерності вихователя є не тільки знання, але й відповідні уміння.

На основі вивчення літератури ми виділили вісім блоків професійних умінь класного керівника.

Гностичні (аналітичні) – вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, у тому числі й різні виховні системи; аналізувати умови, в яких здійснюється процес виховання, завдання, що стоять перед вихователями початкової школи, педагогічні ситуації і знаходити гуманні способи їх розв'язання; аналізувати й оцінювати результати виховної діяльності, це вміння аналізувати рівень розвитку і вихованості учнів початкових класів, узагальнювати і використовувати передовий педагогічний досвід початкової школи.

Проектувальні – вміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; прогнозувати власну систему педагогічної діяльності, вміння моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів.

Конструктивні – вміння планувати особисту діяльність для педагогічного керівництва, формувати в дітей правильні ціннісні орієнтації, впроваджувати ставленицький, рольовий, діяльнісний, творчий, діалогічний, гуманістичний, особистісно зорієнтований, комплексний, науковий, конкретно-історичний, системний, полікультурний, національний, технологічний підходи шляхом використання ефективного змісту, засобів, методів форм та технологій виховної роботи, передбачати труднощі у виховному процесі, конструювати новітні засоби та прийоми виховної взаємодії з вихованцями, вміння планувати спільно з учнями початкових класів та їх батьками виховну роботу, вміння персоналізувати виховний процес, зробити дитину центром виховної системи, враховувати вікові та індивідуальні особливості молодших школярів при організації і проведенні виховних справ.

Комунікативні – вміння формувати гуманні співвідносини з учнями на рівні співробітництва і співтворчості, створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; володіти методами позитивного впливу на дитину, здійснювати

індивідуальний і диференційований підходи, уміння спілкуватися з учнями початкових класів, адаптувати їх до шкільних умов життя, уміння захопити учнів практичною діяльністю, використовуючи власний авторитет і особисту участь у цій роботі, уміння викликати почуття в процесі обговорення книг, вчинків інших людей, перегляду кінофільмів тощо.

Організаторські – уміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активність, ініціативу; спільно з учнями організовувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних рис, організувати свою діяльність і час у процесі виховної роботи з учнями, контролювати і допомагати учням у виконанні доручень, керувати роботою дитячих організацій та об'єднань, сприяти самовихованню і саморозвитку учнів і створенню умов для самореалізації дитини; уміння сприяти розвитку учнівського самоврядування в початковій школі, контролювати власну поведінку.

Координаційні – уміння налагоджувати постійні педагогічні стосунки з батьками вихованців і громадськістю, об'єднувати виховні зусилля вчителів, соціальних педагогів, психологів, вихователів груп продовженого дня, які працюють у класі; уміння вести педагогічну пропаганду.

Прикладні – уміння малювати, співати, грати на музичних інструментах, виразно читати, танцювати, користуватися технічними засобами навчання і виховання; уміння цікаво розповідати і фантазувати, брати участь в дитячих і спортивних іграх, вміння проводити походи і екскурсії.

Педтехніка – уміння спілкуватися; володіння комунікативним впливом; керування власними емоціями; уміння зацікавити, переконувати, навіювати, стримувати, надихати; чітко передавати свій настрій, почуття і думки словом, мімікою та жестами; уміння володіти своїм голосом.

Отже, дана модель класного керівника не стільки відображає окремі сторони і якості спеціаліста, скільки являє собою еталон спеціаліста, до досягнення якого необхідно прагнути в процесі практичної діяльності вузівського викладання. Вона чітко дає можливість уявити, яким повинен бути класний керівник сучасної початкової школи, відповідно розробити зміст та визначити найефективніші шляхи підготовки майбутніх вихователів у педагогічних закладах.

1. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М.Скакун, 1998. – 1296 с.
2. Практикум з педагогіки: Навч. посібник / За заг. ред. О.А. Дубасенюк та А.В. Іванченка. – К.: ІСДО, 1996. – 432с.
3. Митин Г.Д. Подготовка студентов пединститутов к осуществлению патриотического воспитания младших школьников (на материалах педагогического факультета): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1992. – 196с.
4. Фицула М.М. Педагогіка: Навч. посібник для студентів пед. закладів освіти. – К.: Академія, 2000. – С.310-404.
5. Класному руководителю. Учеб.-метод. пособие / Под. ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 280с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – С.274.
7. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К.: Рад.школа, 1990. – С.223.
8. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И.А. Зязюн, И.Ф. Кривонос, Н.Н. Тарасевич и др. / Под ред. И.А. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 302с.

Матеріал надійшов до редакції 23.12.02 р.

Шквир О.Л. Професіограма класного керівника початкових класів.

В статье раскрываются компоненты впервые созданной професіограммы класного керівника початкової школи.

Shkvyr O.L. Professional Model of the Form Master of Primary School.

The components of the new-created professional model of the form master of primary school are considered in the article.